

Del 5: Spaniens og Latinamerikas veje skilles (1800-1900)

- 1808:** Uafhængighedskrigen bryder ud. Napoleons bror Joseph I bliver konge af Spanien.
- 1812:** Første spanske forfatning.
- 1814:** Ferdinand VII bliver enevældig konge.
- 1820:** Den liberale treårsperiode begynder.
- 1824:** Ferdinand genindfører enevælden. Spanien har nu mistet alle oversøiske besiddelser bortset fra Cuba, Puerto Rico og Filippinerne.
- 1833:** Isabella II kronet som dronning som 3årig, dog med formynderstyre. Første Carlistkrig starter. Dampkræften kommer til Barcelona.
- 1839:** Afslutning på Første Carlistkrig.
- 1843:** Isabella II bliver myndig.
- 1845:** Moderat forfatning.
- 1848:** Første længere jernbanestrækning åbnes (Barcelona – Madrid).
- 1868:** Demokratisk revolution. Isabella erstattes af Amadeo på kongetronen.
- 1873:** Første Republik.
- 1874:** Alfonso XII indsættes som konge.
- 1879:** Det socialdemokratiske parti PSOE stiftes.
- 1885:** Alfonso XII dør. Året efter fødes hans søn Alfonso XIII som under formynder overtager tronen fra fødslen.
- 1898:** Spanien taber lynkrig imod USA og mister Cuba, Puerto Rico og Filippinerne.

Uafhængighedskrigen

I 1807 indgik Carl IV's premierminister Fontainebleau en traktat med Napoleon om at Spanien og Frankrig skulle erobre og derefter deles om den portugisiske krone. Dette gav den franske kejser mulighed for at sende store kontingenter af franske trupper ind i Spanien. Sagen om Portugal blev hurtigt for Napoleon til en sag om hele den iberiske halvø. Franskmandenes taktik var at få kontrol over tre betydningsfulde steder: Havnene i Barcelona, Cádiz og Lissabon. Napoleon ville have flyttet den franske grænse til Ebro floden og have åbnet de amerikanske kolonier for handel fra franske havne.

17-18. marts 1808 gik en folkemængde heriblandt Carls søn Ferdinand til domstolene i Madrid og forlangte Ferdinand som konge. De fik medhold. Dommerens kendelse viste tydeligt hvor svagt monarkiet var. Far og søn måtte kæmpe om Spaniens krone, og begge søgte de Napoleons støtte, og dette ikke primært grundet nationale interesser. Napoleon mente, at det var det helt rigtige tidspunkt til den fulde besættelse af den iberiske halvø. Han tvang de to bejlere til den spanske kongetrone til at abdicere. Napoleon udnævnte sin bror Joseph Napoleon Bonaparte som spansk konge. Dette blev accepteret af dele af adelen og af Spaniens højeste myndigheder, som så Joseph I som en god mulighed for at få landet ud af den vanskelige situation.

Joseph var en mand med sympati for oplysningstidens ideer, og han gennemførte reformer sammen med meningsfæller. Men størsteparten af spanierne tænkte stadig ikke i de nye baner. Tilstedeværelsen af de franske trupper og tabet af Spaniens egne konger ophidsede folkemasserne i Madrid. 2. maj 1808 kom opgøret og det spredte sig hurtigt til mange egne af Spanien. Der opstod lokale juntaer der krævede Ferdinand VII tilbage.

Uafhængighedskrigen blev langvarig og vanskelig. Den store franske hær havde haft megen succes i Europa og kendte desuden de mest moderne krigsteknikker. Franskmændene led alligevel deres første nederlag i åben krig til general Castaños i Bailén 19. juli 1808. Endvidere fik Spanien hjælp fra England. Blandt andet var englænderne så generøse at informere nogle af de ca. 16.000 spanske lejesoldater Napoleon i 1808 havde udstationeret i Danmark om de gode krigsnyheder hjemmefra, og derved fik de lyst til at rejse hjem og kæmpe dér i stedet for langt imod nord. Det var primært folkets modstand der gjorde udfaldet. Spanierne havde den fordel at de kæmpede i deres lokalområde og kendte det godt, og der blev planlagt små krigsaktioner der generede franskmændene. De små sejrer rundt omkring fik lidt efter lidt patrioternes moral hævet. Men det var også et problem for franskmændene, at de ligeledes kæmpede på fronter andre steder i Europa, primært imod Rusland. Således vandt spanierne til sidst krigen i 1812.

Alle var samlet om at få franskmændene ud, men så stoppede enigheden. Den konservative adel ønskede en enevældig konge der kunne handle frit. De liberale ville derimod forsvare individualisme, lighed og frihed. Endvidere skulle borgerne sikres via et parlament i hvert regionalt område. Sidst var der gruppen af spaniere der havde kæmpet på Napoleons side. Politisk lå de et sted mellem liberalisme og oplyst enevælde. De var ikke trofaste overfor et konkret dynasti, men overfor dem der støttede deres ideer. Parlamentet i Cádiz blev genåbnet, og en ny forfatning vedtaget i 1812. I 1814 endte det med, at Ferdinand VII atter kunne indtage kongetronen som enevælde.

Latinamerika river sig løs

Latinamerika oplevede i starten af 1800tallet en økonomisk opblomstring. Omkring halvdelen af verdens sølvproduktion kom fra Nueva España (Mexico). Samtidig voksede landbrugsproduktionen. I Nueva Granada (Venezuela) kom kakaoproduktion til at spille en stor rolle, men man dyrkede også kaffe og bomuld og havde kvæg. I La Plata på den sydøstlige del af kontinentet havde man primært kvægavl. I 1770erne nedslagtede man mere end 1 million stykker kvæg om året. Huderne blev eksporteret til Europa, mens kødet fik lov at rådne op. Men fra 1780 fik man i La Plata nedsaltningsanlæg, og en oksekødseksport til Europa og resten af Amerika kunne påbegyndes med stor velstand til følge. Kun i vicekongedømmet Peru haltedede man bagefter.

Grundet udviklingen hjemme i Europa, stod Spanien svagere i Latinamerika. Det var ydre forhold som spansk Amerika ikke havde nogen indflydelse på, men som 1796-1808 bremsede den spanske søhandel. I 1809 kom nogle engelske købmænd til Buenos Aires og ønskede at sælge deres varer. De spanske købmænd krævede monopolet opretholdt, og englænderne blev afvist. Men Mariano Moreno der var repræsentant for bønder og jordejere fra landet talte imod. "Er det retfærdigt at frugterne af landbruget skal gå til spilde, fordi spanierne ikke længere kan bruge dem?" spurgte han. I disse år begyndte købmænd fra England og USA at handle med Latinamerika. Andre grupper var betænkelige ved en frigivelse af handlen. Produktionen i Latinamerika blev udsat for konkurrence fra europæiske varer. Desuden skadede liberaliseringen de købmænd der tidligere havde haft ansvaret for samhandelen mellem Spanien og Latinamerika.

De latinamerikanske uafhængighedskrige var ikke bare en konflikt mellem spansk Amerika og Spanien, men også mellem grupper i spansk Amerika der kæmpede om den politiske magt: De liberale og de konservative. De var uenige om meget, men dog ikke om at holde de lavere klasser nede.

I 1804 rev Haiti sig løs af Frankrig, men Spanien fik kontrol over sin del af øen Española. Ca. 1810 startede en lang række uafhængighedsoprør på kontinentet. Paraguay havde, for at undgå at blive opslugt af Argentina, været hurtig til i 1811 at udråbe sig som republik. Argentina fulgte efter i 1816. Fra starten af 1820erne gik det stærkt for tilhængerne af uafhængighed. José San Martín trængte frem fra syd og Simón Bolívar fra nord. Resultatet blev, at Spanien i 1824 kun havde Cuba,

Puerto Rico, Filippinerne, nogle områder i Afrika samt nogle små øer i Stillehavet tilbage af sit gamle imperium.

Ferdinand VII tilbage på tronen

Ferdinand VII's første gerning efter at have generobret tronen i 1814 blev et statskup med det formål at genindføre enevælden, som han håndhævede strengt. Han opløste parlamentet, forfulgte de liberale og henrettede deres ledere. Ferdinand undertrykte de forfatningsstadfæstede byråd, genindførte de kongenedsatte råd og gav kirken dens gamle ejendomme tilbage. Den liberale bevægelse levede videre i byerne, hvor forretningsfolk og højtuddannede kæmpede imod regimet. I hemmelighed lavede de planer for hvordan man skulle komme af med det.

I de første seks år af Ferdinands regeringstid var der mange der ønskede at genindføre den gamle forfatning. Presset så Ferdinand sig i 1812 nødsaget til at bøje sig. Han udsendte et manifest, hvor særligt en sætning er gået over i historien: "Vi marcherer ædelmodigt ad den forfatningsmæssige sti, og jeg er den første". De næste tre år samarbejdede støtterne af det gamle regime med de liberale om en moderat politik og en ny forfatning. Den nye regering indførte blandt andet indenlandsk told, politisk frihed og genindførte byrådene.

Enden på det liberale regime kom da de enevældige kongedømmer Frankrig, Østrig og Preussen tilbød Ferdinand militær hjælp. Sankt Luis' 100 sønner invaderede det spanske territorium uden praktisk taget at møde modstand. De nåede helt ned til Cádiz, hvor regeringen var trådt tilbage.

I 1824 kunne Ferdinand således genindføre enevælden. Herefter fulgte en periode med megen undertrykkelse og de liberale blev henrettet, sendt i fængsel eller i eksil. Ferdinand var dog nu en mere moderat enevælde end de første år. I regeringen var der nogle ministre der forsøgte at gennemføre svage reformer.

Det liberale styre

Ifølge forfatningen havde Ferdinands broder Carl María Isidro stået til at overtage tronen. Men kongen gjorde det muligt for kvinder at blive regenter, hvorved hans datter Isabella blev nr. 1 i arvefølgen. Således blev hun efter Ferdinands død i 1833 kronet som regerende dronning i en alder af tre år. Moderen María Cristina regerede som stedfortræder til 1840 og herefter var det general

Espartero frem til Isabella II blev myndig i 1843. Under dette formynderstyre skete der to væsentlige begivenheder: Carlisterne gennemførte et oprør og det liberale styre blev genindført.

Carlisterne ønskede enevælden fortsat og de udnævnte Ferdinands broder Carl som konge af Spanien. For at rede sit regime fra tilhængerne af enevælden, støttede Isabella og hendes formyndere sig til de liberale, og indsatte som regeringschef Martínez de la Rosa, som var en af dem der var blevet tvunget til at gå i eksil i 1824. Carlisternes opstand blev starten på en borgerkrig. Carl blev støttet af bønderne, håndværkere, en del af kirken og de gamle royalister. Isabellas støtter var borgerskabet, størsteparten af adelen og de fleste af byernes indbyggere.

Krigen varede fra 1833-39. I starten dominerede carlisterne i store del af de nordlige landområder i Baskerlandet og Navarra. De optrådte i små guerillagrupper indtil Tomás Zumalacárregui dannede en samlet hær. Men hans død i 1835 i Bilbao ændrede begivenhederne. Herefter rykkede krigen til Catalonien, Valencia og Aragonien, indtil carlisterne blev slået definitivt i slaget ved Luchana af general Espartero, og der blev indgået fredstraktat.

Med forfatningen af 1834 fik Spanien tokammersystem. I Overhuset sad adelen, gejstlige og repræsentanter fra borgerskabet udpeget af kronen, mens Underhuset var valgt af de borgere der havde en høj årsindtægt. Cortes kunne kun træffe beslutninger, hvis kronen havde forelagt parlamentet en sag, og endvidere var det kronen der kunne indkalde de to kamre. Dette system var til fordel for de højeste klasser i samfundet: Borgerskabet, adelen, kirken, jordejere og de højest rangerende i militæret og statens embedsmandskorps.

Forfatningen fra 1834 var ikke godkendt af Cortes, og måtte således udskiftes i 1837. Tokammersystemet blev bevaret, men nu med et senat og en kongres. Endvidere fik kronen ret til at nedlægge veto imod lovene der var vedtaget af Cortes. Man forsøgte at indføre et parlamentaristisk system der lå et sted mellem forfatningerne fra 1812 og 1834, for at finde et kompromis der kunne accepteres af både moderate og progressive liberale. Det medførte love som frigørelse af kirkens ejendom, afskaffelse af tiende samt af indenrigstoldmurene.

Da María Cristina abdicerede i 1840, udnævnte Las Cortes general Espartero som regent, da han var meget populær efter borgerkrigen. Til 1843 regerede han diktatorisk og efter Det Progressive Partis ideer. Han slog hårdt ned på de moderates konspirationer. En militæropstand i juli 1843 satte en stopper for hans regeringstid, og Det Moderate Parti kom til magten anført af general Narváez og støttet af forskellige sektorer i borgerskabet og regerede Spanien i ti år. I 1845 fik Spanien igen ny forfatning hvor regeringens beføjelser blev større. De moderate førte en centralistisk politik og forsøgte at nærme sig kirken, og i 1851 nåede stat og kirke til enighed om et konkordat.

Korruptionen hos mange politikere, gjorde at der opstod grupper indenfor partiet som i 1854 fremprovokerede en revolutionær bevægelse hvori en bred sektor af de liberale samt dele af den øvrige befolkning deltog. Bevægelsen blev kendt som Vicavarda, da det var i Vicálvaro man rejste sig til angreb under general O'Donnell imod de regeringstro styrker. Opgøret bredte sig til Madrid, Barcelona, Zaragoza, San Sebastián og andre byer.

Dronning Isabella II overtog selv magten i 1843. Særligt i Den progressive toårsperiode (1854-56) skete der store forandringer. Jesuitterordenen blev atter udvist af Spanien og man forbød de grene af kirken der havde at gøre med carlisterne og modernismen. Endvidere var det i denne periode man vedtog jernbaneloven der fik stor betydning for industriens senere udvikling. Det var også i disse år arbejderbevægelsen lavede sine første aktioner, og desuden blev Det Demokratiske Parti stiftet som gik ind for stemmeret til alle. Den progressive toårsperiode endte med at partiet Den Liberale Union blev grundlagt af de mest yderliggående moderate og de mindst radikale progressive.

Efter nogle folkelige protester blev Espartero udskiftet med O'Donnell i regeringen. I fem år oplevede Spanien indenlandsk politisk stabilitet. Men herefter overtog de moderate atter regeringsmagten. Ud over at styret ikke var særlig repræsentativt, var der også valgsvindler.

En alvorlig krise førte i 1866 til at progressive, unionstilhængere og demokrater mødtes i Ostende i Belgien for at udarbejde et fælles program for at få afsat Isabella II. De opfordrede til, at man stiftede revolutionære juntaer for at organisere folkemasserne.

Revolutionen i 1868 begyndte da admiral Topetes deling gjorde oprør i Cádiz med råbet: "Spanien leve med ære". Oprøret bredte sig hurtigt til Catalonien, Valencia og Andalusien. De regeringstro styrker rykkede ud fra Madrid og blev slået ti km. fra Córdoba af general Serrano. De revolutionære juntaer rykkede ind i Madrids gader mens de råbte "død over bourbonerne".

Revolutionen havde sejret. Det betød enden på det moderate regime der havde haft magten i 25 år, bortset fra i den progressive toårsperiode. Dronning Isabella holdt sommerferie i San Sebastián, men drog derfra i eksil i Frankrig hvor hun døde i 1904.

Et forsøg på demokrati

De revolutionære brugte deres sejr til at forsøge at indføre et virkeligt demokrati i Spanien og udskrev valg for at få nedsat en forfatningsgivende forsamling. Resultatet blev forfatningen af 1869 der indførte stemmeret for alle, forsamlingsfrihed, religionsfrihed og undervisningsfrihed. men man holdt fast ved monarkiet. General Prim blev regeringsleder. Hans første opgave blev at finde en

konge til Spanien. Der var to krav. Den nye monark måtte ikke tilhøre Isabellas familie og han skulle være demokrat. Efter komplicerede diplomatiske forhandlinger i de europæiske parlamenter tilbød Prim kronen til prins Amadeo af Savoyen. I november 1870 blev han kronet som spansk konge, men fik kun lidt mere end to år på tronen trods sin demokratiske indstilling.

Størsteparten af de politiske partier og af den spanske befolkning gav Amadeo en kølig modtagelse. Der blev gjort nar af ham, fordi han var udlænding. Adelen accepterede ham heller ikke. Endvidere startede carlisterne en krig i Catalonien, Baskerlandet og Valencia. Spanierne der havde interesser på Cuba var heller ikke tilfredse med, at Amadeo ophævede slaveriet. Arbejderne rejste sig til opstande i byerne. Således abdicerede Amadeo i 1873 og forlod Spanien.

11. februar 1873 vedtog både senatet og kongressen med stort flertal den første spanske republik. 258 stemte for og 32 imod. Præsident blev Estanislao Figueras. Det største problem som den unge republik stod overfor var manglen på virkelige republikanere. Folkemasserne så det som deres mulighed og samlede sig i små grupper der kæmpede imod de kongetro byråd. Bønderne fastholdt deres krav på en omfordeling af jorden, og i Catalonien forsøgte man at skabe en catalansk stat indenfor den federale republik. Den første republik blev således en kaotisk periode med carlistkrig i nord, arbejderopstande i byerne og konfrontationer mellem republikanere, federalister og tilhængere af enhedsstyret. På et år var der fire præsidenter: Figueras, Pi i Margall, Salmerón og Castelar. Ingen af dem evnede at opnå politisk stabilitet.

Spanien blev med forfatningen af 1873 opdelt i 15 forbundsstater samt Cuba og Puerto Rico, og forfatningen blev fortolket meget forskelligt i disse forbundsstater. I sommeren 1873 begyndte et oprør i Cartagena og hurtigt spredte det sig til andre byer i Andalusien samt Murcia og Valencia. Til sidst nåede det helt til Badajoz og Salamanca i det indre af landet. Opgøret blev nedkæmpet af Salmeróns regering. Den nye præsident Castelar erklærede, at forbundsstyret var ulovligt og regerede enevældigt støttet af de konservative samt af bankvæsenet. Han gav hæren store midler for at opretholde ro og orden. Imod angsten for igen at få en forbundspræsident, hvis Castelar tabte valget, gennemførte de konservative kræfter et militærkup under generalkaptajn Pavía. Han rykkede ind i parlamentet med en gruppe civilgardister og opløste kamrene.

Forsøget på at gøre Spanien til et virkeligt demokrati gennem Amadeo som konge og senere som republik var fejlet. Umiddelbart efter kuppet blev der stiftet en militærregering under ledelse af general Serrano som bakket op af hæren regerede som diktator og forsøgte at stabilisere det republikanske regime. Men flere og flere ville have bourbonerne tilbage på kongetronen.

Antonio Cánovas del Castillo var arkitekten bag genoprettelsen af kongestyret. Han havde en ideologi om parlamentarisk monarki og iværksatte en kampagne blandt de gamle partier der havde støttet Isabella II samt hæren og nogle revolutionære fra 1868 for at få den tidligere dronnings søn prins Alfonso som konge

September koalitionen

September koalitionen der betød enden for Spaniens første republik, var et samarbejde mellem Det Progressive Parti under ledelse af general Prim og deres allierede Den Liberale Union der var Spaniens mest konservative parti og blev anført af general Serrano, der tidligere havde været dronning Isabellas favorit. Men han var blevet sat på porten, fordi han tiltog sig for store magtbeføjelser. Den stærkeste magtfaktor var hæren, der reelt kunne få det politiske system man ønskede, bare man stod sammen. Men der var også i hæren folk der støttede liberalismen. For at få disse til at acceptere et systemskifte der kun kunne føre i retning af et monarki, talte man om at årsagen til koalitionen var at man ville opretholde harmoni i den militære familie. En af generalerne der kæmpede for republikkens endeligt var Pavía. Han så sig selv som frelser for et samfund der var blevet forrådt af en forbundsrepublik der førte imod anarki og bragte folket i fordærv. Sågar havde republikken ifølge ham undermineret disciplinen i hæren. Hans stab skulle som ”soldater og borgere” frelse samfundet og nationen.

Antonio Cánovas del Castillo var den store politiske arkitekt bag genindførelsen af det parlamentariske monarki med bourbonerne på tronen. Han igangsatte en kampagne til fordel for prins Alfonso blandt de partier der havde støttet hans mor, hæren og nogle revolutionære fra 1868. Alfonso accepterede fra sit eksil i Sandhurst i Storbritannien at blive konge af Spanien og lovede at respektere parlamentarismen. Således udråbte general Martínez Campos i Sagunto i december 1874 ham som konge under navnet Alfonso XII, hvormed den første republik var et overstået kapitel.

Alfonso XII sad på tronen 1875-85. Det blev en periode med ro og orden i Spanien. Carlistkrigen i nord blev standset. Alfonso tvang carlistlederen Carlos VII til at forlade Spanien i 1878. Som konsekvens af baskernes støtte til carlisterne, blev deres selvstyre opløst, selvom der hvad økonomisk politik angik fortsat var en vis grad af selvbestemmelse. Senere skete det tilsvarende også i de øvrige selvstyrende områder.

Der blev skabt fred på Cuba, efter at Martínez Campos havde slået lokalbefolkningens oprør ned. Han skrev i 1878 under på Zanjón traktaten, hvorved cubanerne fik politiske rettigheder svarende til

dem indbyggerne på den anden tilbageværende spanske koloni i det caribiske øhav Puerto Rico havde.

På hjemmefronten faldt antallet af strejker bemærkelsesværdigt. Republikanerne holdt sig midlertidigt i skindet, efter deres fiasko i forbindelse med den første republik. Det politiske systemskifte havde som primær målsætning at få gjort en ende på konflikten mellem liberale og konservative. Det endte med forfatningen af 1876. I den blev det stadfæstet at Cortes havde overherredømmet sammen med kongen.

Det politiske system blev i praksis bygget op omkring to partier der accepterede forfatningens legitimitet. Således blev Spanien et parlamentarisk monarki lignende det engelske, belgiske eller italienske. De to store partier var Det Liberalkonservative Parti under ledelse af Antonio Cánovas del Castillo og Det Liberale Parti anført af Práxedes Mateo Sagasta. Begge partier skiftedes til at have magten. Trods deres ideologiske forskelle, lignede deres politiske virke meget hinanden.

Ministre og senatorer fra begge partier var i hænderne på jordbesidderne og industriejerne. Disse holdt til gengæld de to partier ved magten, ved at tvinge deres arbejdskraft til at stemme på netop dem. Gjorde småbønderne og arbejderne ikke dette, var det lige på gaden. Resultatet blev at Cortes ikke repræsenterede befolkningen. Som tak fulgte de to partier jordbesiddernes og industriejernes vilje og kuede samfundets laveste klasser.

Ved Alfonso XII's død som forholdsvis ung i 1885 var hans kone María Cristina gravid. Hun fødte året efter en søn der fra fødslen blev konge, dog underlagt formynderstyre, med navnet Alfonso XIII.

At kongemagten var snu nok til at lade de liberale og de konservative have magten på skift, gjorde at man opretholdt freden.

Arbejderbevægelsens start

Den spanske arbejderbevægelse begyndte at se dagens lys fra 1830. I første omgang skete det i de catalanske byer. Arbejderne fandt sammen i grupper og kæmpede herfra for højere løn og bedre arbejdsforhold. Fra 1868 begyndte disse grupper at samarbejde på opfordring fra den internationale arbejderbevægelse.

Bakunins spanske discipel Giuseppe Fanelli bragte anerkismen til sit hjemland, hvor han i 1870 stiftede en spansk underafdeling af Den Første Internationale Sammenslutning af Arbejdere.

Den marxistiske socialisme blev introduceret i Spanien af Paul Lafargue der var Carl Marx' svigersøn. Lafargue stadfæstede i 1871 ideen om kommunistisk manifest blandt de spanske arbejdere. Anarkisterne vandt særligt fodfæste i Andalusien og Catalonien. Socialisterne fik succes i Madrid, Catalonien, Bilbao, Santander og Asturien.

Da Den Første Internationale gik i opløsning i 1876, betød det splittelse blandt de venstreorienterede grupper. I Spanien valgte de fleste arbejdere at bekende sig til anarkismen.

I 1879 så det socialdemokratiske Spanske Socialistiske Arbejderparti PSOE dagens lys. Det skete i en beskeden kro i gaden Atocha i Madrid, hvor der blev afholdt stiftende generalforsamling med omkring 25 personer tilstede. Leder blev typografen Pablo Iglesias. Fra 1881 gik partiet ind i politik. I 1888 opstod fagforeningen Arbejdernes Generalunion (UGT) med tydelige bånd til PSOE.

I 1881 havde anarkisterne stiftet Den Spanske Regions Arbejderfederation i Barcelona. Her kæmpede man klassekamp med langt mere yderligtgående metoder så som at anbringe bomber rundt omkring i den catalanske hovedstad. I 1910 fusionerede de og fandt en mere fagforeningstro linje som i de efterfølgende år tiltalte et stort antal arbejdere.

Regional nationalisme

Et andet stort problem var de nationalistbevægelser der skød op som modstykke til regimets centralisering. Den catalanske nationalismes første leder var Valentín Almirall som grundlagde avisen *Diari Catalá* (Det Catalanske Dagblad) i 1879, i 1880 tog han initiativ til Den Første Catalanske Kongres og i 1882 stiftede han partiet Det Catalanske Centrum der skulle kæmpe for catalansk selvstyre. Det var primært borgerskabet på landet der støttede Almirall. Men dog ikke hele borgerskabet. Andre stiftede Cataloniens Liga der forsvarede Felipe V's gamle styreform. Uenighederne var dog ikke større end at man i 1891 kunne fusionere til Den Catalanske Union. Flere catalanske bevægelser kom til. I 1901 blev de samlet i Den Regionale Catalanske Liga, med Francesc Cambó i Batlle som en af frontfigurerne.

Første gang man så noget til organiseret galicisk nationalisme var i 1890, hvor Den Regionale Galiciske Association opstod i Santiago med Alfredo Brañas som ideologisk leder. Han og andre intellektuelle begyndte at skrive på galicisk i stedet for spansk i frustration over områdets kulturelle og økonomiske underudvikling. Men denne bevægelses udbredelse blev mindre end den catalanskes.

Den baskiske nationalisme havde sin oprindelse i Vizcaya området. Da Sabino Arana havde udgivet bogen *Vizcaya For Sin Uafhængighed*, førte det til større opmærksomhed om den baskiske sag. Arana talte for at eksistensen af et baskisk sprog betød ret til selvstyre og angreb det baskiske industriborgerskab og det industrielle samfund i almindelighed. I stedet foretrak han et landbrugssamfund som han fremstillede som idyllisk. I 1887 var Aranas med til at stifte Det Baskiske Nationalist Parti (PNV). Det fik tilhængere blandt en stor del af det laveste og mellemste borgerskab på landet og blandt folk med høje uddannelser i Bilbao.

Efter Aranas død i 1903 bevægede den baskiske nationalisme sig væk fra sin landbrugskonservatisme, hvilket førte til større opbakning i dele af Baskerlandet.

Landbruget

To tredjedele af den spanske befolkning boede stadig på landet, og landbruget stod for halvdelen af nationalindkomsten. Spanien eksporterede stadig hovedsageligt landbrugsprodukter. Men fortidens problemer var endnu ikke løst. Teknologien var forældet og jorden var fordelt på få hænder og blev kun sjældent sat til salg. Storgodsejerfamilierne lod jorden gå i arv, mens Kirkens og byrådenes lodder ikke kunne sælges. Byrådene ejede ofte jord udenfor byzonerne. De liberale mente dog at disse byråd var carlisternes værk. Under mottoet "centralisering er frihed" tilintetgjorde de i 1876 de sidste af disse byråd. Derved fik de liberale skabt nogle regionale problemer som det var umuligt at løse.

I 1836 forsøgte man under María Cristinas formynderstyre sig med en reform. Kirkens besiddelser blev nationaliseret og jorden blev solgt i små stykker på offentlige auktioner, og man kunne betale for jorden med lånte penge. Man forsøgte på denne måde at forbedre situationen på landet, samtidig med at man skaffede indtægter til at betale de kongelige hære der kæmpede imod carlisterne i de to borgerkrige i Baskerlandet. Som landbrugsminister Juan Alvarez Mendizábal sagde: "Der skal skabes en gruppe af jordejere som sørger for at jorden udnyttes og således skaber stor rigdom".

Men reformerne hjalp ikke meget. I Andalusien arbejdede der omkring 1830 6.000 familier på kirkens jord. Efter at den blev sat til salg blev den fordelt ud på 400 ejere. Således arbejdede størsteparten af landarbejderne fortsat på andres jord.

Anden reform kom under landbrugsminister Pascual Madoz under Isabella II's regeringstid i 1855. Ud over kirkens og de militære ordners lodder, satte man også statens og byrådenes jord til salg. Al jord der kunne dyrkes skulle dyrkes. Men atter blev forventningerne ikke indfriet. Der blev ikke

dannet en stor gruppe selvejerbønder. Reformerne gavnede primært dem der i forvejen ejede jord som overklassen og handelsfolk. For disse var årsagen til at de købte jord at de mente at det var en sikker investering der tilmed gav social prestige. De købte ikke jorden for at tjene penge ved at udnytte den bedst muligt.

I 1860 var der næsten 2,5 millioner daglejere blandt de 4 millioner lønnede arbejdere på landet, der levede på et absolut eksistensminimum. De fattigste bønder allierede sig med liberalismens fjender, de katolsksindede carlister. Utilfredsheden steg, og salget af byrådenes jord førte til bondeopstande i blandt andet Galicien. Disse blev dog nedkæmpet, hvorefter daglejerne ofte mistede retten til at have et par dyr til at gå og græsse og til at samle brænde, hvilket var meget vigtigt i en økonomi der baserede sig på trækul.

Staten solgte omkring ti tusind hektar jord, hvilket vil sige omkring 20% af den del af Spanien der er beliggende på Den Iberiske Halvø eller 40% af den opdyrkelige jord. I nogle områder førte dette også til virkelige fremskridt. Dyrkningen af majs og kartofler blev mere udbredt. Endvidere begyndte man, blandt andet i Valencia og Murcia, at bruge gødning, som eksempelvis chilensk nitrat. Yderligere indførtes der love der forbød kvæg at komme ind på jorden. Efter at de spanske myndigheder i århundreder havde favoriseret kvægholderne, skulle dem der ville dyrke jorden nu have første ret til de gode områder.

Ved middelhavskysten og særligt i Valencia begyndte man fra 1861 at dyrke ris. Udbyttet var så stort, at en del kunne eksporteres. Fra 1870 begyndte silke at erstatte appelsiner i Valencia. I Málaga, Granada og Almería havde man siden tabet af kolonierne dyrket sukkerrør omend af dårlig kvalitet. Men i slutningen af århundredet blev denne produktion erstattet af sukkerroer. De tørre Kanariske Øer viste sig velegnede til figenkaktus, hvor frugterne kunne bruges til farvning i tekstilindustrien.

Det spanske landbrugs vigtigste eksportartikler var fortsat vin og særligt kornprodukter. Man eksporterede store mængder hvede 1840 – 1860, parallelt med Krimkrigen (1853-56).

På dette tidspunkt regnede jordejerne med at Spanien skulle blive de europæiske byers kornkammer. De gode opdykningsarealer var benyttet. Derfor begyndte man at dyrke marginaljord. Jord lå brak hvert andet eller tredje år, hvorfor udbyttet var meget beskedent. Endvidere var det umuligt at konkurrere med det billigere korn fra den nordamerikanske prærie, der i stigende omfang fandt vej til Europa via de nye dampskibe der både var billigere, sikre og hurtigere end fortidens sejlskibe. Fryseanlæg på disse dampskibe gjorde det også muligt at sælge oksekød fra blandt andet Argentina og Uruguay i Europa. Således blev der fra 1865 sat en stopper for væksten den spanske

kvægavl havde oplevet gennem 1800tallet. I resten af århundredet faldt produktionen. Men også de europæiske lande vandt frem på bekostning af Spanien. I 1861 var Spanien tredjestørste producent i Europa af får, geder og svin. Man var nr. fire hvad angik heste, muldyr og æsler. I 1910 lå Spanien derimod blandt de sidste på alle områder, bortset fra får.

I perioden 1880-95 oplevede Spanien et boom i vinproduktionen og nåede en årlig produktion på 30 millioner hektoliter. Vinhøsten i Frankrig blev ødelagt grundet druelusepidemi, hvorfor Spanien blev Europas primære leverandør af vin, alkohol og brændevin. Vinområder som Rioja, Penedés, Requena og Utiel med flere oplevede velstand som aldrig før. I 1890erne ændrede billedet sig dog, da druelusen ankom til Spanien.

Industrialiseringens første spæde skridt

For en god del af de europæiske lande var 1800tallet en periode med store forandringer.

Derimod havde den spanske økonomi ved slutningen af århundredet ikke udviklet sig i samme tempo. Landbruget var forældet, og det indenlandske marked var ikke i stand til at konsumere landets egenproduktion. Endvidere manglede Spanien et transport og kommunikationsnet hvilket havde gjort vareudveksling lettere og billigere. En konsekvens af dette var, at mens man i Castilien gemte kornet på lagre, importerede man i Catalonien og Valencia korn fra udlandet, og mens man i Asturien ikke kunne finde købere til sit stenkul, brændte castilianske bønder halm af i deres hjem. Det betød underskud på betalingsbalancen overfor udlandet. Det politiske system evnede ikke at tilpasse Spanien til de faktiske forhold efter tabet af de amerikanske besiddelser. Men der var i løbet af århundredet mange forsøg på forbedring som førte til skabelse af en mindre industri. Der var to pionerområder: Catalonien og Baskerlandet.

I Catalonien havde man haft en mindre tekstilindustri siden midten af 1700tallet. Tabet af spansk Amerika betød tab af et købedygtigt marked. Men I 1820 havde man genfundet niveauet fra 1792. Det skete uden teknologiske forbedringer. Der var mangel på kapital og efterspørgslen var stagneret. Man lavede i Catalonien kopier af de engelske bomuldsspindemaskiner. Således var man fortsat teknologisk efter andre lande som Storbritannien. Fra 1830 forsøgte man at gøre noget ved problemet. Hjemsendt kapital fra de amerikanske kolonier og lønstigningerne, man ikke kunne komme udenom fordi man i krigstiden 1803-14 havde oplevet små generationer der nu betød en lille arbejdsstyrke, bevirkede at der blev satset på effektiviseringer. Således begyndte man at bruge dampkraft til at gøre det arbejde ved væven, mennesker tidligere havde udført.

Fra 1840 kom den catalanske tekstilindustri på omgangshøjde med de bedste i Europa. Men det betød også at industrien flyttede fra det indre Catalonien og ud i kystområderne hvor der var let adgang til vand og let kunne skaffes kul via havnene. I 1850 befandt næsten halvdelen af den catalanske industri sig i Barcelona og Maresme. Størsteparten af virksomhederne var stadig af middelstørrelse. Der var gennemsnitligt lidt mere end hundred arbejdere pr. fabrik.

Forbedringerne i landbruget 1830-80 gav mange spanske bønder penge mellem hænderne. Det skaffede kunder fra hjemmemarkedet til den catalanske tekstilindustri. Det var de eneste kunder man havde efter tabet af spansk Amerika. Således steg og faldt omsætningen på fabrikkerne i henhold til høstudbyttet i Spanien.

De to grupper der kæmpede mest ihærdigt for en protektionistisk politik var netop de catalanske industriere og de jordbesiddende kornproducenter i Castilien. Den catalanske industri oplevede sin største periode 1875-86. En periode der således i historien er blevet døbt *La febre d'or* (Guldfeberen). I 1880 havde den catalanske industri fordoblet sin produktion sammenlignet med niveauet tyve år tidligere. Trods dette var strukturerne nogenlunde de samme som i 1850erne.

Det var fortsat små og middelstore virksomheder der blev ejet af forskellige familier der producerede mindre end andre europæiske lande indenfor rammerne af en protektionistisk politik der ikke gavrede den teknologiske udvikling og heller ikke stimulerede konkurrencen eller til investeringer i ny teknologi.

Da der kom landbrugskrise sidst i århundredet, påvirkede det den catalanske tekstilindustri hårdt, da kunderne i det spanske landbrug fik reduceret deres købedygtighed. Man henvendte sig til politikerne og krævede højere told på udenlandske varer. I 1891 blev der således indført beskyttelsestold, ikke bare på halvøen men også i kolonierne: Filippinerne, Cuba og Puerto Rico.

Metalindustrien

Det andet område hvor industrien oplevede fremgang var indenfor metal og kul. Næsten alt talte for vækst i den type industri. I det mindste fra 1830erne. Der var større efterspørgsel på jern, både fra landområderne samt fra tekstilindustrien. De forbedrede transportmuligheder gav også gode ordre. Der skulle bygges jernbaner, tog og skibe af metal.

Det var i Andalusien man først fik en jernindustri op at stå i Spanien med Málaga som kerneområde for den spanske metalindustri i mere end 30 år. Det gjorde produktionen lettere at man var tæt på jernforekomsterne i Ojén og Marbella i Málaga området og Cazalla i højlandet. Men det fik fatale

konsekvenser at man ikke kunne skaffe kul i tilstrækkelige mængder til at holde prisen nede. I stedet måtte man smelte med trækul eller købe stenkul i Asturien. 100 kg. kostede fire gange mere i Málaga end i den nordspanske region.

Jernindustrien begyndte fra 1860'erne at flytte til Asturien grundet det billigere kul. Senere viste det sig dog at den lidt dyre walisiske kul var så meget mere effektiv grundet sin bedre varmeevne, at det så rigeligt kunne svare sig at importere den. Den asturianske jernindustri fortsatte så længe man kunne varme ovnene op med billig koks. Men det endte da der begyndte at komme konkurrence fra Bilbao-Cardiff området. Baskerne byttede sig til walisisk kul for baskiske mineraler.

Det baskiske borgerskab gik fra 1880'erne sammen med udenlandske selskaber om at tilvejebringe den nødvendige kapital til at gøre deres jernproduktion til en af den spanske industris højborg. Fra 1882 åbnede der virksomheder som begyndte at bruge Bessemers konverter, hvilket vil sige et kar hvor råjern forvandles til stål eller smedjern. Dette forøgede i stort omfang den spanske produktion af industrijern. I de sidste tyve år af 1800tallet syvdobledes den spanske jernproduktion og prisen på de baskiske produkter var billigere end hos konkurrenterne de fleste andre steder i Europa.

Men fra 1890 kunne man ikke hamle op med konkurrencen fra lande som Tyskland eller Storbritannien, der havde oplevet stor teknologisk fremgang, og således faldt eksporten. Det førte til protektionistisk beskyttelse af den baskiske jernindustri. Således blev produkterne primært solgt på det indenlandske marked.

Minedriften

Fremgangen i jernindustrien stod i direkte sammenhæng med fremgangen i minedriften, hvilket begyndte i 1868. Nogle år med dårlig høst, udbruddet af krigen om Cuba 1898, den økonomiske krise og for få indtægter satte det spanske landbrug i en vanskelig situation. For at komme sig over dette, besluttede regeringen at begynde at udnytte minerne, som blev solgt til private firmaer. Det var primært udenlandske investorer der sikrede sig rettighederne, da det var nødvendigt med megen kapital. Udenlandske investorer var interesserede grundet lave produktionsomkostninger, da arbejdet kunne foregå i fri luft, arbejdskraften var billig og toldudgifterne var lave, grundet et bevidst lavt skattetryk fra regeringens side. Således åbnede eksempelvis minen i Riotinto der hurtigt blev den største kobbermine i verden.

Det var fra sidste tredjedel af 1800tallet at minedriften blev en af de mest dynamiske sektorer af den spanske økonomi, takket den stigende efterspørgsel på mineraler i verden. Spanien var en stor

producent af kobber, bly, jern og kviksølv. Udviklingen var så stor, at mineraler kom til at udgøre en tredjedel af den spanske eksport ved 1800tallets slutning. Vizcayas jernminer, der primært blev kontrolleret af englændere, blev de førende i Europa. Det engelske Matheson kontrollerede både kobberminerne i Riotinto, mens Tamat kontrollerede dem i Tharsis, hvis produktion var blandt de førende på kontinentet. The Rothschild ejede blyminerne i Peñarroya og kviksølvminerne i Almadén, som var verdens førende producent af cinnober. Engelske og franske selskaber udvandt bly fra minerne i Granada, Jaén og Córdoba.

Transportsektoren

For at fremme den industrielle udvikling var det nødvendigt at markedet hang bedre sammen. Fra 1840 gennemførte regeringen et bredt program til forbedring af vejnettet. Ved århundredets slutning havde man femdoblet dets omfang.

Men det mest udslagsgivende nye tiltag var jernbanen. Nøgleperioden hvor nettet udviklede sig var 1855 – 1865. Før havde man i Spanien kun anlagt korte banestrækninger mellem nabobyer. Togdriften kom senere til Spanien end til resten af Europa, grundet den forsinkelse der generelt havde været i landets økonomiske udvikling. Man manglede også kendskab til de tekniske aspekter. Der blev lavet en jernbanelov i 1855 og en banklov i 1856 som favoriserede konjunkturforbedringer og skønnede til investeringer i jernbaner. Kreditfirmaerne og bankerne var primært dem der indskød pengene. Søtransporten udviklede sig takket forbedrede havne og grundet dampskibets indførelse fra 1860.

I 1881 åbnede man Det Transatlantiske Selskab i Barcelona som forenede Spanien med Cuba, Filippinerne og andre amerikanske havne med en regelmæssig linjefart. I Baskerlandet foretrak man at fragte kul ved at leje engelske skibe. Havnene i Bilbao, Santander, Barcelona og Cádiz blev forbedret væsentligt.

Øvrig industri

Ud over den meget bomuldscentrerede catalanske tekstilproduktion, producerede man også klæder primært i Castilien. Zamora, Salamanca Segovia og Avila var de førende byer. I Catalonien havde byerne Sabadell og Tarrasa en betydningsfuld uldindustri. Barcelona var et knudepunkt for silkeproduktion. I Andalusien og Catalonien opstod der også en industri der forarbejdede fødevarer

som vin, olie og mel. De catalanske brændevinsproducenter eksporterede fortsat til Amerika, mens vinene fra Málaga og Jerez oplevede et opsving takket engelsk interesse. Endelig var der korkindustri i Girona.

Befolkningstilvæksten

Op gennem 1800tallet voksede den spanske befolkning betragteligt, men dog i et langsommere tempo end i de mere industrialiserede lande i Vesteuropa. De 10 millioner indbyggere der var i starten af århundredet, var blevet til 20 millioner ved dets slutning. Befolkningstallet steg mere i nord end i syd, og i kystområderne mere end i det indre af landet, med Madrid som undtagelse. Barcelona gik fra 97.000 indbyggere i 1800 til 510.000 i 1897. Således var det nødvendigt at flytte de gamle bymure. De gamle sociale klasser forsvandt og der opstod nye som i andre kapitalistiske samfund. Adelen havde mistet sine gamle privilegier og blev en del af borgerskabet. Kirken havde mistet sin jord og en stor del af sin økonomiske magt. De gejstlige mistede også indflydelse på samfundsforholdene. Borgerskabet forlod byerne og bosatte sig i særlige kvarterer. Her beskæftigede samfundets spidser sig med at gå på overdådige cafeer, til opera og i teatret.

Middelklassen var ikke særlig stor. Den bestod af handelsfolk, fabrikanter, advokater, læger etc. De udgjorde bysamfundenes spidser og var blevet konservative, mens tilhængerne af liberalismen nu var det lille borgerskab: købmænd, håndværkere, funktionere etc. De efterlignede det høje borgerskabs måde at leve på og havde også deres cafeer og teatre, dog i billigere udgaver.

På landet var størsteparten af befolkningen stadig daglejere, og i byerne tilhørte de fleste proletariatet. Daglejerne indtog stadig det laveste skridt på den sociale rangstige. Deres livsbetingelser var generelt miserable, hvilket betød mange opstande på landet. Staten skabte et specielt værn La Guardia Civil (Den Civile Garde) i 1844 for at holde orden i landområderne.

Antallet af industriarbejdere voksede enormt fra 1840, særligt i Catalonien. Tidligere bønder og håndværkere rejste til byerne i jagten på bedre livsbetingelser. Lønningerne her var højere. I byerne boede de i gyder med gamle højhuse eller i kvarterer i periferien. I fritiden gik de på værtshus eller i folketeatret.

Der var omkring 100.000 vagabonder som rejste fra den ene by til den anden. Endelig var der omkring 800.000 mænd og kvinder der arbejdede som tjenestefolk i borgerskabets huse.

Kultur, skolegang og videnskab

Spanske kunstnere fik nu bedre muligheder for at rejse rundt i Europa, og der skete videnskabelige fremskridt. Flere børn kom i skole og flere aviser begyndte at udkomme. Alligevel befandt Spanien sig fortsat på et stade der lå under de fleste europæiske lande. Imod slutningen af århundredet skete der nogle fremskridt. Det var mere grundet individuelle initiativer end grundet samfundets øvrige udvikling. Eksempelvis fik Santiago Ramón y Cajal Nobel prisen i 1906 i psykologi og medicin.

I slutningen af 1800tallet kom fodboldsporten til Spanien, ført til landet af de mange udlændinge, og særligt briterne i de store byer. Således opstod FC Barcelona i 1899 og Real Madrid i 1902.

Pressen

Pressen blev et politisk våben fra midtvejs inde i 1800tallet. Interessen for at kende til landets problemer blandt spanierne gav journalistikken stor styrke. Dekretet om pressefrihed førte til at der opstod nye aviser og blade. Via pressen kunne næsten alle sociale sektorer komme ud med deres syn på verden og åbent kritisere modstanderne. På landet hvor analfabetismen var dominerende, kom denne udvikling dog ikke.

I Barcelona og særligt Madrid udkom der mange bøger. Forfattere, kunstnere og poeter mødtes ved mange sammenkomster. Der blev diskuteret vigtige sager som senere førte til bøger eller kunstværker. Romantikken udbredte sig over hele Europa og var et protestskrig. Man var uenig med en betydningsfuld sektor af det industrielle borgerskab der var tro overfor demokratiet og liberalismen.

Tabet af Cuba, Puerto Rico og Filippinerne

Der var blevet raslet med sablerne længe på Cuba. Men i februar 1895 brød oprøret for uafhængighed for alvor ud. En måned senere skete der det samme på Filippinerne.

Den spanske regering sendte trupper til Cuba. Men de kunne ikke nedkæmpe uafhængighedsbevægelsen, blandt andet fordi USA grundet sine økonomiske interesser i området støttede oprørerne. En eksplosion på det amerikanske skib USS Maine der lå i Havnas havn den 15. februar førte til regulær krig mellem Spanien og USA. Krigen endte efter få dage med at den

spanske flåde flygtede. En fredsaftale blev underskrevet i Paris, hvorefter Cuba blev uafhængigt, mens Puerto Rico og Filippinerne kom på amerikanske hænder.

Tabet af de sidste betydningsfulde oversøiske kolonier bevirkede krise i Spanien. Blandt intellektuelle opstod der en pessimistisk stemning. Politiske grupper begyndte at kritisere systemet og man talte om reformer: Forbedringer i landbruget, højnelse af levestandarden og at flere skulle kunne få skoleundervisning.